

Georg Fohrer, *GESCHICHTE ISRAELS. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Heidelberg — Wiesbaden: Quelle u. Meyer, (1979), ⁴1985, ss. 291.

Historia Izraela (od początków do czasów współczesnych) ukazała się w znanej i poważanej serii UTB (Universitäts — Taschen — Bücher Nr. 708) w charakterystycznej czerwonej okładce formatu szesnastki. Składa się na nią krótkie wprowadzenie (s. 7), 9 rozdziałów (8—279), ogólna bibliografia (280—282), 9 mapek

— szkiców (283—291). Kolejne rozdziały poświęcone zostały następującym okresom historycznym. 1. Starożytny Wschód w okresie przedizraelskim (8—22), 2. Początki Izraela (23—65), 3. Izraelici w Palestynie przed utworzeniem własnego państwa (66—80), 4. Izrael jako jedno państwo: Saul, Dawid, Salomon (81—119), 5. Dwa państwa izraelskie przed zagrożeniem ze strony Armejczyków (120—147), 6. Państwa izraelskie w okresie ekspansji Asyrii na zachód (148—168), 7. Państwo judzkie w okresie upadku Asyrii i panowania Babilończyków (169—195), 8. Od panowania perskiego do rzymskiego (196—239), 9. Dalsza historia Żydów (240—279). Bibliografia ogólna wylicza klasyczne podręczniki według następującego układu: Źródła i atlasy, historia narodów Starożytnego Wschodu, chronologia, historia Izraela, historia religii izraelskiej, archeologia, geografia, krajoznawstwo, Monarchia izraelska, Średniowiecze islamskie, centra judaizmu. Szkicowe mapki, na których zaznaczono tylko najważniejsze nazwy, przedstawiają następujące okresy historyczne: Starożytny Wschód, wejście do Kanaanu i tereny poszczególnych plemion izraelskich, droga grupy Mojżesza z Egiptu do Kanaanu, Imperium Dawida, okręgi administracyjne Salomona, Juda i Izrael po śmierci Salomona, perska prowincja Juda i sąsiednie prowincje, państwo Hasmoneuszy, panowanie Heroda i jego potomków.

Jest to zwięzła skondensowana historia Izraela. Od innych znanych historii Izraela odróżnia się następującymi właściwościami. Zwykle autor wychodzi w kolejnych rozdziałach od tradycji biblijnej (Überlieferung), aby następnie przedstawić rezultaty współczesnej egzegezy, odwołując się często do źródeł pozabiblijnych. Historię Izraela ukazuje w ścisłym powiązaniu z ówczesną sytuacją polityczną, ekonomiczną i kulturową. W bardzo przekonujący sposób pokazuje, jak zjawiska i wydarzenia historyczne wynikają z określonej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Wyczuwa się w tym wyraźne dewartościowanie czynników ekonomicznych i społecznych. W książce nie ma żadnych przypisów. Autor też nie prowadzi dyskusji z odmiennymi poglądami, za wyjątkiem polemiki w sprawie rzekomej amfiktyonii izraelskiej w okresie przedkrólewskim, odrzucając zdecydowanie hipotezę M. Notha. Na końcu każdego ustępu poszczególnych okresów historii Izraela podaje autor najważniejsze pozycje bibliograficzne. Mówiąc o Bogu izraelskim posługuje się zawsze tetragramem unikając w ten sposób wymowy imienia Bożego. Autor nie kończy swej Historii Izraela na powstaniu żydowskim (66—70) lub powstaniu Bar Kochby (135), jak się zwykle praktykuje, ale śledzi historię Żydów w erze chrześcijańskiej, w świecie islamu, poprzez Oświecenie aż do czasów współczesnych, nie wahać się przed krytyczną oceną roli chrześcijaństwa w prześladowaniach, które spotykały Żydów. Ostatni ustęp ostatniego rozdziału zatytułowany został Antysemityzm i syjonizm. Autor nie ukrywa swych wyraźnych sympatii dla Żydów.

Mimo swej zwięzłości książka Fohrera stanowi doskonale kompendium wiedzy o historii Izraela na współczesnym etapie nauk biblijnych. Język autora jest jasny, prosty, zrozumiały, argumentacja przekonująca, a sądy wyważone. Nie ma tu nic zbytecznego. Można się bardzo dużo dowiedzieć i to wiele nowego. Spośród wielu interesujących ujęć recenzent chciałby zwrócić uwagę na kilka zasługujących na szczególne podkreślenie: ślady nomadycznego pochodzenia Izraelitów w Biblii, przejście przez Morze Czerwone i wędrówka przez pustynię, rola Mojżesza w powstaniu religii jahwistycznej, proces zasiedlania Kanaanu przez plemiona izraelskie (rozd. 2), państwo Dawida jako jedyne imperium na Starożytnym Wschodzie w owym czasie, Salomon zasługuje na przydomek Wielki (rozd. 4), sytuacja Żydów w czasie niewoli babilońskiej i w państwie perskim (rozd. 7 i 8), judaizm a chrześcijaństwo (rozd. 9). Dzięki wspomnianemu powiązaniu wydarzeń politycznych z sytuacją ekonomiczną, społeczną i kulturalną odtworzony przebieg dziejów Izraela wydaje się być bardziej zrozumiały, bo w sposób naturalny wynikający z zewnętrznych uwarunkowań. Nie oznacza to jednak zaprzeczenia czynnika wewnętrznego, religijnego. Jest to wszak Historia Izraela, historii religii izraelskiej autor poświęcił odrębną książkę.

Książka Fohrera należy do takich książek, do których trzeba często sięgać, aby zdobyć szybko pewne, solidne, niezbędne informacje z dziejów Starego Testamentu (Nachschlagewerk). Jest to potrzeba ale zarazem i przyjemność.

Ks. A. Dreja